

OLUŞUMSAL YAPISALCI YÖNTEM IŞIĞINDA KARSLI ÂŞIK MURAT ÇOBANOĞLU'NUN ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

A REVIEW OF THE POEMS OF ASHIK MURAT ÇOBANOĞLU OF KARS IN THE LIGHT OF THE STRUCTURAL CONSTRUCTIVIST METHOD

ФОРМАЦИОННО- СТРУКТУРНЫЙ ОБЗОР СТИХОТВОРЕНИЙ АШУГА МУРАТА ЧОБАНОГЛУ, УРОЖЕНЦА КАРССКОЙ ОБЛАСТИ

Ahmet Şükrü SOMUNCU*

ÖZ

“Anadolu Âşıklık Geleneği” içerisinde son devrin önemli temsilcilerinden birisi olan Karanlı Âşık Murat Çobanoğlu bu çalışmanın konusudur. Âşık Murat Çobanoğlu'nun âşıklık geleneği içindeki yeri ortaya konmuş ve âşık edebiyatı çerçevesinde bir inceleme yapılmıştır. Toplumun önemli bir sesi ve temsilcisi olan âşıklar ele alınırken söz konusu toplum hakkında da değerlendirmeler yapmak gerekmektedir. Bu bağlamda toplum-esser ilişkisi üzerinde duran Goldman'ın Oluşumsal Yapısalcı yöntemi bu çalışmada tercih edilmiştir. Bu yöntem çerçevesinde öncelikle “anlama aşaması” başlığında Çobanoğlu'nun şiirlerindeki yapı unsurları üzerinde durulmuştur. “Açıklama aşaması” başlığı altında ise Kars yöresi ile ilgili önemli bilgiler âşıklık geleneğiyle ilişkilendirilerek yorumlanmıştır. Bu bölümde Çobanoğlu'nun hayatı hakkında bilgiler verilmiş, âşığın yetiştiği ortamla ilgili genel bir tablo çizilmiştir. Kars yöresi âşıklık geleneği denildiği zaman ilk akla gelen unsur “Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi”dir. Âşık Murat Çobanoğlu ve yöredeki âşıklık geleneği üzerinde önemli bir etkiye sahip olan “Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi” hakkında bilgiler verilmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonra Çobanoğlu'nun şiirlerinde işlediği konular belirlenmiş ve bu konulardan örnekler verilmiştir. Şiirlerde genellikle ekonomi, ziraat, tabiat ve canlılar, tarih ve coğrafya gibi konuların işlendiği tespit edilmiştir. Çobanoğlu'nun şiirlerinde millî konular ve toplumsal eleştiri de dikkat çekmektedir. İnceleme sonucunda Kars yöresine ait birtakım özellikler ve kültüre ait izler şiirlerde tespit edilmiştir. Tarihe ait konular, coğrafi ve fiziksel özellikler, sosyal yapıyla ilgili yansımalar Çobanoğlu'nun şiirlerinde görülmektedir. Oluşumsal Yapısalcı yöntemden yararlanılarak Karanlı Âşık Murat Çobanoğlu bir kez daha bilim dünyasının dikkatine sunulmakta ve âşık

* ORCID: [0000-0001-6177-8842](https://orcid.org/0000-0001-6177-8842), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, somuncu-777@hotmail.com

Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri...

hakkında yeni bir yorumlama ortaya koymak, âşık şiiri çalışmalarına bir katkı sağlamak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kars yöresi, âşıklık geleneği, âşık edebiyatı, Âşık Murat Çobanoğlu, Oluşumsal Yapısalcılık.

ABSTRACT

Ashik Murat Çobanoğlu of Kars, one of the significant representatives of the “Anatolian Ashik (Minstrel) Tradition” in the last era, is the subject of this study. The position of Ashik Murat Çobanoğlu in the ashik tradition was revealed, and a review was made within the framework of ashik literature. When considering ashiks who are an important voice and representative of the society, it is necessary to make evaluations about the society in question. In this context, Goldman's structural constructivist method, which focuses on the relationship between society and artifacts, was preferred in this study. Within the framework of this method, first of all, the structural elements in Çobanoğlu's poems were emphasized in the heading of “understanding stage”. Under the heading of “Disclosure stage”, important information about the Kars region was interpreted by associating it with the ashik tradition. In this section, information about Çobanoğlu's life is introduced, and a general picture is drawn about the sphere in which the ashik grew up. When it comes to the ashik tradition of the Kars region, the first element that comes to mind is “Çobanoğlu Ashiks Coffee”. Information about Ashik Murat Çobanoğlu and the “Çobanoğlu Ashiks Coffee”, which has a significant impact on the ashik tradition in the region, was introduced, and evaluations were made. Later, the topics that Çobanoğlu covered in his poems were determined, and examples of these topics were introduced. It was determined that topics such as economics, agriculture, nature, and living things, history, and geography were usually covered in the poems. National issues and social criticism also attract attention in Çobanoğlu's poems. As a result of the review, a number of features belonging to the Kars region and traces of its culture were found in the poems. Historical issues, geographical and physical characteristics, reflections of the social structure are seen in the poems of Çobanoğlu. Ashik Murat Çobanoğlu of Kars is brought to the attention of the scientific world once again by using the structural constructivist method, and the main purpose of this study is to suggest a new interpretation about the ashik and to make a contribution to the studies of poetries of the ashik.

Keywords: Kars region, Ashik tradition, Ashik literature, Ashik Murat Çobanoğlu, Structural Constructivism.

АННОТАЦИЯ

Предметом данного исследования является творчество ашуга Мурата Чобаноглу, одного из важнейших представителей последнего периода “анатолийской ашугской традиции”. В данной статье выявлено место ашуга Мурата Чобаноглу в ашугской традиции и проведено исследование в рамках ашугской литературы. Наряду с исследованием творчества ашугов, являющимся важными представителями общества, необходимо оценивать само общество. В этом контексте в исследовании предпочтение было отдано методу генетического структурализма Голдмана, который фокусируется на отношениях между обществом и произведениями. В рамках этого метода, в первую очередь, структурные элементы в стихах Чобаноглу были выделены под заголовком “этап понимания”. А под заголовком “этап объяснения”, важная информация по поводу Карсской области была интерпретирована совместно с ашугской традицией. В этом разделе была дана информация о жизни Чобаноглу и

была нарисована общая картина о среде, в которой он рос. При упоминании традиции ашуггов карсской области, первое, что приходит на ум, это “Кафе ашуггов имени Чобаноглу”. Дается информация и оценивается деятельность ашуга Мурата Чобаноглу и о “Кафе ашуггов им. Чобаноглу”, которые оказали значительное влияние на ашугские традиции в регионе. Дальше, определены темы, которые затрагивал в своих стихах Чобаноглу и приведены соответствующие примеры. Установлено, что в стихотворениях в основном затрагиваются такие темы, как экономика, сельское хозяйство, природа и фауна, история и география. Национальные проблемы и социальная критика также привлекают внимание в стихах Чобаноглу. В результате экспертизы, в поэмах были определены некоторые черты Карского края и следы культуры. В стихах Чобаноглу можно увидеть исторические сюжеты, географические и физические характеристики, размышления о социальной структуре. Уроженец Карса ашуг Мурат Чобаноглу снова привлёк внимание научного мира, с точки зрения метода формирующего структурализма. Основная цель этого исследования - представить новую интерпретацию ашуга и внести вклад в изучение поэзии ашуггов. **Ключевые слова:** Карсская область, ашугская традиция, ашугская литература, ашуг Мурат Чобаноглу, формативный структурализм.

GİRİŞ

Murat Çobanoğlu, âşıklık geleneğinin 20. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biridir (Durbilmez 2005: 119-122). Murat Çobanoğlu'nun şiirleri âşık edebiyatı araştırmaları çerçevesinde bir geleneğe ve estetik bir değere sahiptir. Bu çalışmada Çobanoğlu'nun şiirlerini gelenek, estetik ve âşığın fikir dünyası açısından irdelemek için Goldmann'ın Oluşumsal Yapısalcı yönteminden yararlanılmıştır. Bu yöneme göre önce şiirin estetik değeri, yapısal özellikleri şeklen incelenecek; daha sonra şiirin içeriği, derin yapısı ve toplumla olan ilişkisi, toplumdaki neler yansıttığı ele alınacaktır. Bu yöntem uygulanırken âşık edebiyatı ürünleri üzerinde yapılan tahlil çalışmaları¹ ışığında bir yol izlenecektir.

Ferdî birikimi, yeteneği veya çabası sonucunda bir eser ortaya koyan sanatçı, içinde bulunduğu topluma seslenmektedir. *Yazarın kendisi toplumun bir üyesidir ve toplumda bir yere sahiptir. Belli bir derecede toplumda tanınır ve yaptığı için karşılığını alır, farazî de olsa bir kitleye hitap ettiği için toplumsal birtakım unsurlar, edebiyat araştırmacıları tarafından dikkate alınmaktadır.* (Wellek ve Warren 2001: 74). Özellikle de *âşık edebiyatı temsilcileri, ferdî özelliklerinden daha çok ortak kültür özelliklerinin temsilcileridir* (Durbilmez 2016: 14). Âşık edebiyatında şiir sanatı konusunda çalışmalar yapan Durbilmez'e göre “Şiir sanatçısı şair / âşık, sosyokültürel çevresiyle bir bütündür. Toplumun gözcüsü ve sözcüsü olan âşık, ferdî duygularından daha çok toplumun duygularını dile getirir”

¹Erdoğan Altınkaynak âşık şiirinin tahlilinden ve Türkiye'deki bu konuda mevcut olan eksiklikten şöyle bahseder: “*Halk şiiri özellikle Âşık Edebiyatı şiirleri üzerine, Türkiye’de yapılan tahlil ve tenkitler henüz yerine oturmamıştır. Tahlil ve tenkitler klasik olarak şekil özellikleri hakkında bilgi verme, dörtlükleri izah etmeye çalışma, âşıkların hayat hikâyeleri ile çalışmayı birleştirip sonlandırılmaktadır. Sembolleri, benzetme unsurlarını, yaşanılan coğrafya ile birleştirmeden ve şairi içinde yaşadığı topluma ait değer yargılarını nasıl kullandığına dair bir bilgi aktarmadan yapılacak tahlil ve tenkitlerin eksik olacağını düşünüyoruz*” (2019: 241).

Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri...

(Durbilmez 2020a: 27). Âşık, âdeta toplumun üzerinde bir gözlemci olarak topluma ait her olayla ilgilenir ve bunu dile getirmeyi kendine görev kabul eden bir sözcü gibi de şiirini söyler / yazar.

Şairin/âşığın şiirinde elbette *bireysel deneyimini kullanması hiç şüphesiz çok sık karşılaşılan bir yöntemdir fakat kesinlikle temel bir yapıtaşını değildir* (Goldmann 2005: 77). Şiirler üzerinde değerlendirme yaparken âşığın bireysel yeteneği ve başarısı merkeze alınıp bunun üzerinden tespitler yapmak doğru bir sonuca götürmese de olabilir. Bu sebeple, âşığın şiirini incelerken, şiir sanatını oluşturan ve geliştiren gelenekleri de bilmek gerekir².

“Goldmann, sanatçının düşüncesinin her zaman yeterince açık olmamasından hareketle eserin dünya görüşünü ortaya koymada bireyler üzerinden değil toplumdaki yola çıkılması gerektiğini savunur. Böylece oluşumsal yapısalcılığın önemli kavramlarından birey-aşkın özneyi işaret eder. Bu inceleme yönteminde birey aşkın özne, sanat eserinin incelenmesinde yazarın değil toplumun özne olarak kabul edilmesi olarak ifade edilir” (Yeşilyurt 2016: 161). Goldmann'ın sosyoloji ile edebiyat arasındaki ilişkiden yola çıkarak ortaya koyduğu yöntem âşık şiiri üzerinde de uygulanabilmektedir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi âşık şiiri bir gelenek içinde oluşturulmakta ve icra ortamlarında da toplum huzurunda ‘söylenmekte’dir. Goldmann'ın birey aşkın özne olarak adlandırdığı kitle ise âşık edebiyatında dinleyici / okuyucudur. Âşık, şiirini icra ortamında söylerken veya hedef kitlesine ulaştırmak için yazılı ortamda inşa ederken söz konusu ortamın / kitlenin düşünce dünyasından da etkilenmektedir.

Sosyoloji ve edebiyat arasındaki ilişkiden yola çıkarak “Goldmann'ın ortaya koyduğu Oluşumsal Yapısalcı yöntem, iki aşamadan oluşur. Öncelikle eserin içkin anlamı yani metni oluşturan estetik unsurlar ve bunların birbirleriyle uyumu belirlenir. Anlama aşaması da denilen bu evrede bir yandan yapı ve olgular çözümlenirken diğer yandan eserin oluştuğu koşullar saptanır. İkinci aşama olan açıklama aşamasında ise eser ile toplum arasındaki diyalektik ilişki, metnin dış unsurları yani simgesel dünyası, yapıdaki dünya görüşü, yazarın ideolojisi ve toplumsal koşullar üzerinde durulur; böylece yöntemin çalışma sınırları belirlenir. Ulaşılmak istenen amaç, metinden hareket edilerek metnin derin yapısını ortaya koymak ve perde arkasındaki anlama ulaşmaktır” (Yeşilyurt 2016: 161).

1. ANLAMA AŞAMASI

1.1. Şiirlerin Yapı Özellikleri

1.1.1. Şiirlerde Hece Ölçüsünün Kullanımı

Âşık edebiyatında en belirgin yapı unsurlarından biri hece ölçüsüdür. Hece ölçüsü ve aruz vezni hem söylenen şiire belli bir ezgi katmakta hem de hafızalarda kalıcılığı artırmaktadır. Çobanoğlu'nun şiirleri arasında hece ölçüsünün 8 ve 11'li kalıplarının yaygın olarak kullanıldığı, ayrıca aruzun “Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” veznine karşılık gelen 15'li ölçü ile oluşturulan divanîler de bulunduğu

² Bu gelenekler için bakınız: Durbilmez 2020a: 66-84.

görülür (Durbilmez 2014). Burada, sekizli, on birli ve on beşli hece ölçüsü örnekler üzerinden gösterilecektir:

8’li Hece Ölçüsü

Sekizli hece ölçüsü, âşıklık geleneğinde sık kullanılan yapı unsurlarındandır. Âşık şiirinde 4+4, 5+3, 3+5 olarak görülmektedir.

Âşık Murat Çobanoğlu da ahenk unsuru olarak sekizli hece ölçüsüne başvurmuştur. Bu ölçüyü kullandığı şiirlerinden bir dördlük şöyledir:

Bülbül gülün / âşığıdır (4+4)

Güle değmeyin / değmeyin!(5+3)

Dertli olan / çok konuşur (4+4)

Dile değmeyin / değmeyin!(5+3) (Durbilmez 2014: 167-168)

Bu dördlükte birinci ve üçüncü mısralarda 4+4, ikinci ve dördüncü mısralarda 5+3 olarak sekizli hece ölçüsü görülmektedir.

11’li Hece Ölçüsü

Çobanoğlu’nun şiirlerinde çok görülen kalıplardan bir hece ölçüsünün 6+5=11’li kalıbıdır. Bu kalıbın kullanıldığı şiirlerden bir örnek aşağıdadır:

Söz vermiştin hani / niye gelmedin? (6+5)

Yoksa yüce dağlar / kış mıdır yârim?(6+5)

Gönlüm sana verdim / beni bilmedin (6+5)

Bensiz senin gönlün / hoş mudur yârim?(6+5) (Durbilmez 2014: 218)

Bu dördlükteki bütün mısralarda hece ölçüsünün 6+5=11’li kalıbı görülmektedir.

15’li Hece Ölçüsü

Hece ölçüsünün bu kalıbı aruzun “Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” veznine karşılık gelir. Bu kalıptaki hece ölçüsü kullanımı Çobanoğlu’nun divanî şeklindeki şiirlerinde görülür. Örnek bir dördlük şöyledir:

Öyle bir derde düştüm ki / dermanım gizli benim (8+7)

Ne saran var ne de merhem / Lokman’ım gizli benim (8+7)

İçmişim aşk badesini / didârın âşıkıyım (8+7)

Sevdası seri mest etti / cananım gizli benim (8+7) (Durbilmez 2014: 330)

Bu dördlükteki bütün mısralarda hece ölçüsünün 8+7=15’li kalıbı görülmektedir.

1.1.2. Kafiye Yapısı ve Kullanımı

Söze estetik değer katmayı, ezgiyi yakalamayı ve hafızada kalıcı olmayı sağlayan diğer bir unsur da kafiye ve ayaktır³. Âşık Murat Çobanoğlu’nun şiirleri âşık tarzı Türk şiiri yapısına uygun özellikler sergilemektedir. Kafiyeler genellikle mısra sonlarında kullanılmıştır. Kelime sonlarına gelen eklerle redif yapılmış,

³ Âşık edebiyatında ayak kullanımı ve ayak çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Durbilmez 2018b: 155-165.

Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri...

kelimelerdeki ses benzerlikleriyle de yarım, tam, zengin ve cinaslı kafiye yapılmıştır.

Yarım Kafiye

Tek ses birliğine dayanan kafiyelere “yarım kafiye” denir (Durbilmez 2019: 110). Âşıklık geleneğinde en çok rastlanılan kafiye biçimidir. Âşık Murat Çobanoğlu'nun yarım kafiye ile söylediği şiirinden bir dörtlük şu şekildedir:

Aşkın şerbetini içtin
Köprüsüz deryalar geçtin
Her kapıya elin açtın
Utanmadın arsız gönül! (Durbilmez 2014: 189)

Tam Kafiye

Mısralar arasında iki ses birliğinden oluşan kafiyelere “tam kafiye” adı verilir (Durbilmez 2019: 111). Tam kafiye de Âşık Çobanoğlu'nun şiirlerinde görülmektedir. Söz konusu kafiyenin yer aldığı şiirinden bir dörtlük şu şekildedir:

Kimlere kalmıştır bu çarkı devran?
Gelenler dünyadan etti el aman
Sen bir bağ misali ben de bir bağban
Musade et, gülüm dersem ne olur? (Durbilmez 2014: 283)

Zengin Kafiye

Dizeler arasında üç ve daha fazla ses benzeşmesi bulunuyorsa, bu ses benzeşmeleriyle oluşan kafiye zengin kafiye denir (Durbilmez 2020a: 151). Âşık Murat Çobanoğlu'nun şiirlerinde zengin kafiye de görülmektedir. Bu kafiyenin görüldüğü bir şiirinden örnek vermek gerekirse:

Gece gündüz **cenk** edersin
Kim ile **ahenk** edersin?
Türlü türlü **renk** edersin
Yüz bin nakışa değersin (Durbilmez 2014: 315)

Cinaslı Kafiye

Mısra sonlarında yazılışları veya söylenişleri aynı, anlamları ise farklı kelimelerle meydana gelen kafiye cinaslı kafiye denir. Cinaslı kafiye örneklerine nadiren rastlanır. Bir örnek:

Dostum gelir **güle güle**
Yüzü benzer baksan **güle**
Bülbül âşık tek bir **güle**
Diken olmuş düşman dünya (Durbilmez 2014: 80)

1.1.2. Şiirlerinde Ayak Kullanımı

Âşık edebiyatında ayak kullanımı önemli bir unsurdur. Ayak tanımı, yapısı, kullanımı üzerinde bilim adamları çeşitli araştırmalar ve tanımlamalar yapmış,

farklı görüşler ileri sürmüştür.⁴ Burada genel bir tanım vermek gerekirse: “Âşık tarzı şiirlerin ilk hanelerinin genellikle ikinci ve dördüncü dizeleri ile diğer bütün hanelerin dördüncü dizelerine veya bu dizeler arasında ses birliği oluşturarak bentlerin birbirine bağlanmasını sağlayan kafiyeli kelime veya kelimelere ayak adı verilir” (Durbilmez 2020b: 118).

Çobanoğlu'nun şiirlerinde ayak mısrası nakarat olmayan şiirlerde genellikle bir kafiyeli bulunmakla birlikte, ayakları iki kafiyeli olan şiirleri de vardır. İki kafiyeli olduğu için “dar ayak” (Durbilmez 2020b: 156) olarak da adlandırılan ayak çeşidi bir şiirinde şöyle kullanılmıştır:

Nâme gider isen yârın eline

Sormasa uğrama, dursa bir uğra!

Sende yara varsa onda da derman,

Sarmasa uğrama, görse bir uğra! (Durbilmez 2014: 199)

Üç dörtlükten oluşan bu şiirde ilk dörtlüğün ikinci ve dördüncü mısrası ile diğer dörtlüklerin son mısrasında ayak kullanımı şu şekilde görülmektedir:

Sormasa uğrama, dursa bir uğra!

Sarmasa uğrama, görse bir uğra!

Sermese uğrama, kursa bir uğra!

Sürmese uğrama, derse bir uğra!

1.1.4. Şiirlerde Dil ve Üslûp

Âşık Murat Çobanoğlu, şiirlerini söylerken geleneğin dışına çıkmamıştır. Geleneğe uygun şiirler söyleyen âşık, yaşadığı toplumun dilini şiirlerine yansıtmıştır. Yer yer mahallî kullanımlar göze çarpmakta, Azerbaycan Türkçesi dil özellikleri de şiirlere yansımaktadır. Deyim ve atasözlerini de kullanmış, halka hitap eden açık bir dil, öğretici ve faydacı bir mantıkla oluşturulmuş şiirler göze çarpmaktadır. Geleneğin dışında çok farklı bir dil özelliği tespit edilmemiştir. Yöre ağzının özelliklerini yansıtan şiirlerinden bir örnek:

Kayıp etme doğru yolu

Hakk'ın hazinesi dolu

Mevla'm yarattığı kulu

Koruyar mı korumaz mı? (Durbilmez 2014: 189)

Diğer bir örnek:

Gulah verir cihan dilde lisana

Canım **gurban** olsun o şirin cana

Sima bedir **gaşlar benzir** kemana

Sen **yahşi deyirsen men ne deyirem**? (Durbilmez 2014: 71)

Bu örneklerde görüldüğü gibi söz başındaki k sesi Çobanoğlu'nun şiirlerinde bazen g şeklindedir. Azerbaycan Türkçesi'nin etkisiyle söz başı k sesi g sesine dönüşmüş, diğer g sesleri de korunmuştur. Bunun dışında diğer sözcük ve

⁴ Durbilmez, “ayak” üzerinde ayrıntılı olarak durmuştur. Başka araştırmacıların görüşlerini de aktararak karşılaştıran ve analizler yapan Durbilmez, tanımlamaların genellikle asıl kaynak konumunda bulunan gelenek temsilcileriyle görüşülmeden yapıldığını belirtir (2020: 87).

Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri...

eklerde de hem mahallî kullanımın hem de Azerbaycan Türkçesi'nin etkileri görülmektedir.

2. AÇIKLAMA AŞAMASI

2.1. Kars Yöresinin Bazı Özellikleri

“Oluşumsal Yapısalcı Yöntem”e göre mekân-metin ilişkisi önemlidir. Mekân sözcüğü ile hem sosyal yapı, toplumun düşünce dünyası hem de coğrafi özellikler kastedilmektedir. Çobanoğlu'nun şiirlerinin de “mekân” ile birlikte değerlendirilmesinde yarar vardır.

Kars yöresinin tabiat yapısı ve iklim özellikleri, yöre insanlarının geçim kaynaklarını da büyük ölçüde belirler. “Kars'ta eskiden beri hayvancılık yapılıdır. Bölgede iki milyona yakın koyun, bir buçuk milyon sığır ve önemli miktarda keçi, manda, at ve katır beslenir. İl yüksek bir yayla konumunda olduğu için ilkbahar ve yaz aylarında hayvanların otlayacağı sayısız meralar vardır. Seksenli yıllarda birçok aile ya hayvan besler ya da canlı hayvan ticareti yapardı. Erkek çocuklar yaz aylarında şafak sökerken hayvanları otlamaya götürür, günbatımında eve dönerlerdi. Bunlardan âşık olmaya hevesli olanlar meradaki bitmeyen uzun saatlerini deyişler söylemeyi deneyerek, geçmiş ve günümüzdeki usta âşıkların deyişlerini ezberleyerek, bazen de saz çalarak doldurur ve dağarcıklarını genişletirlerdi. Kimi âşık ilk gençlik yıllarında uzun saatler geçirdikleri pastoral çevre ve o çevredeki anılarını kahvehanede deyişlerine yansıtır” (Erdener 2019: 30).

Bir şehirde ya da yerleşim yerinde bulunan tarihî yapılar da insanların hayatına etki eden somut unsurlardandır. “Kentin hemen arkasında yükselen kale, Karşlılara kentin geçmişini anımsatan önemli bir semboldür. Kalenin bir resmi kahvehanenin (Çobanoğlu Kahvehanesi) dışında asılan tabelada ve girince kahvehanenin sağ duvarında da görülür. Kars Kalesi'nin resmi ve altındaki *Yurdun Kalkanıdır Kars'ın Kalası* sözleri kahvehaneye girenlerin dikkatini çeker. Kars tarihini bilmeyenler kalenin neden *yurdun kalkanı* olduğunu ve âşıkların geçmişe yaptıkları göndermeleri doğal olarak anlayamazlar. Kahvehanedeki Karşlı dinleyicilerin tarihsel belleğinden silinmeyen, tarihsel olaylar ve kahramanlık destanları grup kimliğinin oluşması ve bütünleşmesinde önemli rol oynar”(Erdener 2019: 30). Âşıkların kahramanlık konulu destanlarında, türkülerinde savaşa ait konuları işleyip savaş günlerinde ve savaş sonrası yıllarda insanları bu şekilde birleştirdiği ve kenetlediği bilinmektedir. Bu durumu Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi örneği üzerinden yöre âşıklarında da görmek mümkündür.

Âşıklar kahvesinde icrada bulunan âşıklar bu icralarını maddî bir beklenti içinde de yapmışlardır. Âşıklıktan başka mesleği olmayan kişilerin olduğu da düşünülürse bu durum doğaldır. Bu nedenle âşıklar kendilerine ilginin fazla olmasını beklemişler, az olduğu durumlarda ise başka çözüm yolları aramışlardır. “Âşıklara olan ilginin azlığı nedeniyle Çobanoğlu, 1962-63'te *âşıklık çöktü* demiştir. Yeni dinleyici kitlelerine ulaşabilmek için Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova ve İlhami Demir ilk kez 1963'te Erzurum'a gidip oradaki âşıklarla karşılaşma yapar. Yaz aylarında ise daha çok İğdir, Kağızman, Ardahan gibi yakın

yerlere, 1965'te ise Artvin'e gidilir”(Erdener 2019: 162). Görüldüğü gibi yörenin âşıkları sanatlarını icra etmek için birtakım sebeplerle kahvehanenin ve Kars'ın dışına çıkmışlardır. Gittikleri yerin seçiminde ise şehirlerin bazı özellikleri dikkat çekmektedir. Örneğin Erzurum, Kars'a göre daha büyük ve şehir kültürünün daha belirgin olduğu bir yerdir. Âşıklar buradaki nüfus yoğunluğunun avantajını göz önüne almış olabilirler. Ayrıca Erzurum'un Kars'a fazla uzak olmaması da önemli bir etkidir. İcra için gittikleri diğer yerler de yine yakın coğrafyada buldukları için tercih edilmişlerdir. Bunlar dışında başka sebeplerin olması da muhtemeldir. Bu etkileşimler sonucunda âşıklar kültür taşıyıcısı olarak görev yapmışlar ve yöreler-bölgeler arasında iletişim kurmuşlardır.

2.2. Kars Yöresinin Kültürel Tarihi ve Önemi

“Kars yöresinin sözlü kültürü köklü temellere dayanır. Dede Korkut hikâyelerinin doğuş ve yayılışının Kars topraklarından olduğu da ileri sürülmektedir. Âşık edebiyatı gelenekleri ve temsilcileri bakımından çok zengin bir yöre olan Kars'ta halk edebiyatı ve halk bilimi sahalarına giren bütün dallarda zengin örnekler bulmak mümkündür⁵. Bu zenginliğin sebepleri arasında, Kars'ın eski bir yerleşme merkezi olması, çeşitli kavimlerin çeşitli zamanlarda bu bölgede yaşaması ve uzun süren kış gecelerinde sözlü kültürün dilden dile, nesilden nesle aktarılması sayılabilir. Türkiye'nin serhat şehri olan Kars, tarih boyunca sık sık işgale uğramış, bu işgaller karşısında Karanlı vatandaşlarımız millî şuuru canlı tutabilmek için de kültür değerlerine bağlı kalmışlardır. Sözlü kültürün canlı kalmasında âşık edebiyatı temsilcilerinin ayrı bir yeri ve değeri bulunmaktadır. Serhat şehir olması sebebiyle stratejik bakımdan da ayrı bir konumu olan Kars, bağımsızlıklarını ilan eden Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasında önemli bir köprü görevi de yapmaktadır” (Durbilmez 2014: 51). Kars ve Iğdır yöresinin stratejik değeri son zamanlarda daha da artmıştır. Karabağ Zaferi ile Azerbaycan, topraklarını yeniden sınırlarına dâhil etmiş ve Türkiye ile Azerbaycan arasında koridor görevi yapabilecek Iğdır-Kars yöresi dikkatleri üzerine çekmiştir.

2.3. Kars Yöresi Âşıklık Geleneği

Türkiye'de âşıklık geleneğinin canlı olduğu yörelerden biri de Kars yöresidir.⁶ Heziyeva'ya göre Kars yöresi Dede Korkut'tan, Çobanoğlu'na kadar birçok güçlü âşık yetiştirmiştir (2010: 211). Bu sebeple yörede âşıklık kültürüne ilgi, başka bölgelere göre daha çoktur. Şahin, âşıkların ortak özelliklerini; bade içme, sosyal yaşamdaki sıkıntılar ve maddi sıkıntılar, aşk ve aşkları uğruna verdikleri mücadele gibi başlıklarla sıralamaktadır (2013: 104). Aynı araştırmacıya göre “Yurdun ozanlar kenti olarak bilinen Kars'ta, hemen hemen her köyün bir

⁵ Halk Bilimi- Edebiyat ilişkileri ve Halk Edebiyatı konusunda bir değerlendirme için bkz. Durbilmez 2019b:23-38.

⁶ Azerbaycan Millî İlimler Akademisi Folklor Şubesi'nde yapılan *Kars'ta Âşıklık Geleneğinin Tarihi Gelişimi* başlıklı çalışmada Azerbaycan ve Kars yöresi âşıklık geleneği konusunda önemli bilgiler ve değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu konuda bkz. Durbilmez 1994.

Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri...

tanınmış saz âşığı vardır. Her evde bir saz bulmak mümkündür. Kars'taki ozanları incelediğimiz zaman bazı ortak yanların olduğu göze çarpar. Bu özellikler, yaşanan sosyal olayların akışına denktir” (Şahin 2013: 103). Kars yöresi âşıklık geleneği üzerinde birçok araştırma yapılmıştır.⁷

2.4. Âşık Murat Çobanoğlu'nun Hayatı ve Sosyal Çevresi

Âşık Murat Çobanoğlu'nun hayatı hakkında bazı bilgileri bilmek şiirlerinin ve düşünce dünyasının anlaşılması için katkı sağlayacaktır. “Âşık Murat Çobanoğlu 1 Kasım 1940'ta, Kars'ın Kaleiçi mahallesinde doğmuştur. Babası Gülistan Çobanlar, annesi Lâle (Lala) Hanım'dır. Yasemen, Gülseren, Seyfettin, Çimen ve İbrahim'den sonra altıncı çocuk olarak dünyaya gelen Murat'ın kendisinden sonra da Ahmet ve Mehmet adlarında ikiz kardeşleri olmuştur. Büyükbabası Koç köyünden Sâdik Ağa, babaannesi aynı köyden Mine Hanım'dır. 1947'de okumaya başlayan Çobanoğlu, 1952'de ilkokulu bitirmiştir. Uzun bir aradan sonra 1987'de ortaokulu, 1992'de liseyi dışarıdan bitirerek diploma almıştır. Kars'ın Susuz ilçesine bağlı Kiziroğlu köyünden Şahbender Ağa ile Havva Hanım'ın kızı olan Yıldız Hanım ile 1958'de evlenmiştir. 1961'de Şentürk, 1968'de Nasibe, 1971'de Nesrin, 1980'de Ozan Umut adlı çocukları doğmuştur”(Durbilmez 2005: 119).

Soyadı Çobanlar olan âşık, daha sonra soyadını Çobanoğlu olarak değiştirmiştir. Yaşadığı coğrafyanın da etkisiyle yörenin çoğu insanı gibi Çobanoğlu'nun ailesi de hayvancılık yapmıştır. Arpaçay'ın Koçköyü'nde çobanlık yapan bir aile olduğu için Çobanlar olarak anılmışlardır (Durbilmez 2014: 59).

Âşık Murat Çobanoğlu, sözlü kültürün güçlü ve sözlü kültür ürünlerinin zengin olduğu bir coğrafyada ve çevrede yetişmiştir. Durbilmez, âşığın yetişip ünlenmesinde bu durumun da etkili olduğunu belirtir (Durbilmez 2014: 59) Âşığın gerek doğup yetiştiği çevre gerekse soyunda bulunan özellikler önem arz etmektedir.

Çobanoğlu'nun asıl mesleği âşıklıktır. Âşık, yöredeki düğünlere katılmış, âşık kahvelerinde sanatını icra etmiş ve bahşişlerle geçinmeye çalışmıştır. Çobanoğlu Ozanlar Kahvesi de âşığı maddi açıdan rahatlatan etken olmuştur (Durbilmez 2014: 63) Murat Çobanoğlu, 26 Mart 2005 Cumartesi günü, 65 yaşında, Ankara'da vefat etmiştir (Durbilmez 2005: 119).

2.5. Âşık Murat Çobanoğlu'nun Âşıklık Geleneği İçindeki Yeri

“Âşıklık sanatına yönelme; soyaçekim, rüya görme (bade içme), âşık meclislerinde bulunma, sevdalanma, yoksulluk, gurbete çıkma ve vatan hasreti, hastalanma gibi çeşitli sebeplere bağlanır” (Durbilmez 2018a: 161-164). Âşık edebiyatı gelenekleri arasında “mahlas alma” (Durbilmez 2014: 137-138), “bade içme” (Günay 2011: 166-167), “usta-çırak ilişkisi”, (Durbilmez 2020a: 74), “usta malı söyleme” (Kaya 2010: 743), “başka âşıklardan söz etme” (Durbilmez 2014:

⁷ Kars yöresi âşıklık geleneği ile ilgili çalışmalar arasında Altınkaynak 2015a; 2015b, Aslan 1978; 2007, Durbilmez 1997; 2006a; 2006b; 2007; 2014; 2016; 2020a, Erdener 2019, Heziyeva 2010, Kantarı 1977, Özbey 2015, Şahin 2013, vd. sayılabilir.

317-318), “atışma” (Durbilmez 2014: 140-41), “saz çalma” (Durbilmez 2010: 150), “hikâye tasnif etme / anlatma” (Alptekin 1997, Durbilmez 2017: 19-58) vd.. sayılabilir (Durbilmez 2008: 90).

Âşık Murat Çobanoğlu'nun âşıklığa yönelmesi de soya çekime dayanmaktadır. Âşık Gülistan'ın çocuğu olarak dünyaya gelen Murat Çobanoğlu, soya çekmenin yanında bade içme, âşık meclislerinde bulunma, yoksulluk, gurbete çıkma gibi sebeplere âşıklığa yönelir. Âşık önce Devranî mahlasını kullanırken daha sonra Çobanoğlu mahlasını alır. Lebdeğmez söylerken Yananî mahlasını kullanır. Bade içen (Günay 2011: 166-167), şiirlerini saz eşliğinde doğmaca olarak söyleyen Çobanoğlu'nun atışma yaptığı âşıklar arasında dönemin en güçlü âşıkları da bulunmaktadır (Durbilmez 2014: 141-142). Saz çalmada usta olduğu gibi 145 âşık makamı bildiği de ifade edilmiştir (Durbilmez 2005: 120). Reinhard-Pinto'nun yaptığı bir araştırmaya göre *Çobanoğlu Makamı* adı verilen bir âşık makamı da mevcuttur (akt. Yavuz 2019: 101-102). “Hikâye tasnif etme / anlatma” geleneğinin de önemli temsilcilerinden biridir (1997: 17-32).

2.6. Âşığın İcra Ortamları ve Çobanoğlu Âşıklar Kahvehanesi

Bir âşığı anlamak ve düşünce dünyası hakkında bilgi sahibi olmak için icra ortamları ve çevresi hakkında da bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Âşık Murat Çobanoğlu, hayatı boyunca birçok etkinliğe, yarışmaya ve şölene katılmış, çok sayıda dereceler almış ve birincilikler kazanmıştır. İlk olarak 1966 yılında Konya'da yapılan Türkiye Âşıklar Bayramı'na katılmıştır. Burada yapılan değerlendirme sonucunda “Yılın Âşığı” seçilmiştir. Sonrasında da birçok birincilik kazanmıştır (Durbilmez 2014: 63-65).

Bazı programlarda ve âşıklar bayramı adıyla düzenlenen yarışmalarda da jüri üyeliği yapmıştır. Âşık Murat Çobanoğlu, kurduğu âşıklar kahvesiyle uzun yıllar âşıklara ev sahipliği yapmış ve âşıkların dinleyici kitlesine icra mekânı sunarak önemli bir hizmette bulunmuştur. Erzurum Âşıklık Geleneği adlı çalışmasında Metin Özarslan, Çobanoğlu Kahvesi gibi sürekli ve düzenli fasıl icra eden sabit bir kahvehanenin Erzurum'da olmamasından bahseder (2001: 88). *Çobanoğlu Kahvesinin duvarlarında âşıklara ait posterler, madalyalı resimler, şenlik afişleri, kaset tanıtım afişleri yer almakta* (Özarslan 2001: 272) böylece tam anlamıyla kültürel bir ortamda dinleyici kitlesi bu yöndeki etkinliklere yöneltilmekteydi. Âşıklar için dinleyici kitlesinin önemi bilinen önemli bir husustur. Kahvehanedeki bu dinleyici kitlesi *genellikle orta ve düşük gelir seviyesinden köylü, hayvancı kesimdedir. Memur, yönetici ve entelektüel kesimden çok az kişi dinleyiciler arasında görülmüştür. Kahvehanenin üstü otel olarak kullanıldığından otel müşterileri de dinleyiciler arasında yer almıştır* (Altınkaynak 2015a: 18).

Erdener, Çobanoğlu Kahvesi hakkında şunları aktarır: “Murat Çobanoğlu'nun 26 Mart 2005'te ölümünden sonra varisleri tüm binayı satmışlar ve bina birkaç kez el değiştirmiş, son sekiz yıldır binanın sahibi olan kişi ise iş yapamadığı gerekçesiyle binayı 2016'da satışa çıkarmıştı. Bu arada kahvehanenin sokağa bakan penceresine *Murat Çobanoğlu Âşıkları* yazılmış, kahvehanenin

Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri...

bulunduğu sokağa da önce *Ozanlar Sokak* sonra da *Âşık Murat Çobanoğlu Caddesi* adı verilmişti”(2019: 35-36).

2.7. Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirlerinde İşlediği Konular

Âşık Murat Çobanoğlu şiirlerinde geleneğin işlediği genel konular görülmektedir. Bütünüyle toplumun içinde olan ve o toplumun önünde şiir söyleyen birisi olarak âşıklar günlük yaşama dair her konuyu şiirinde işleyebilmektedirler. “Karşlı âşıkların tavrı muhafazakâr olarak bilinir. Görevlerini hayata ve aşka dair şarkıların eski geleneğini korumak olarak görürler. Pek çok ulusal nitelikte şarkı da yazarlar” (Reinhard-Pinto; akt. Yavuz 2019: 38). Çobanoğlu da bu tavırla ve anlayışla ekonomi, ziraat, insan sağlığı, tabiat ve canlılar, tarih ve coğrafya gibi farklı birçok alanda şiirler söylemiştir. Şiirlerinde en çok dikkat çeken konulardan biri Kars yöresine ait özelliklerdir. Âşık, doğduğu yöreyi ve yaşamakta olduğu ili şiirlerinde sürekli dile getirmektedir. Yaşanılan coğrafyanın şiirlere olan etkisi burada görülmektedir. Oluşumsal yapısalcı yöntemle göre bu durum, eserin anlaşılması açısından önemlidir. Şiir, şairin içinde bulunduğu toplumla ve coğrafyayla bütün olarak görülüp değerlendirildiğinde tam anlamıyla anlaşılacaktır.

“Aynı toplumsal kurumların oluşturduğu sosyal çevrede bulunan şair ile okuyucunun / dinleyicinin bazı imgelerden duyumsadığı soyutluklar da aynı ya da benzer olabilmektedir” (Abalı 2021: 83). Çobanoğlu'nun şiirlerinde işlediği konular değerlendirilirken imgeleri de göz önünde tutmak gerekmektedir. Bu imgeler kimi zaman söze estetik değer katmak için kimi zaman da anlaşılabilirliği artırmak için kullanılmaktadır.

“Tarihe tanıklık eden âşıklar tarafından tanık oldukları veya duydukları tarihî bilgileri duygularıyla birleştirerek oluşturulan” şiirlerin varlığı bilinmektedir (Durbilmez 2013: 189). Âşık Murat Çobanoğlu da millî konulara ve ülke sorunlarına ilgisiz kalmamıştır. Millî bir mesele üzerinde şiir söyleyerek insanların millî duygularına seslenmeyi ihmal etmemiştir. Oluşumsal Yapısalcı yöntemin de ortaya koyduğu toplum-şair/sanatçı/eser ilişkisi ve etkileşmesi burada yine görülmektedir. Çobanoğlu'nun “*Türkiye'ye başkaldırmış birisi / Ağzını cırmanın zamanı geldi / Aslana ne yapar domuz sürüsü? / Boynunu kırmanın zamanı geldi*” (Durbilmez 2014: 294-295) dörtlüğüyle başlayan şiiri bu konuda güzel bir örnektir. Çobanoğlu bu şiirde Türk milletinin millî özelliklerine değinerek Kıbrıs Türklerine sahip çıkar. Alparslan, Yavuz, Fatih, Mustafa Kemal Atatürk gibi Türk büyüklerinden bahsederek ve Türk tarihinden örnekler vererek Kıbrıs Türklerine saldıranlara karşı toplumun sözcülüğünü yapan âşıklardan biri olur (Durbilmez 2014: 294-295).

Sosyal çevre, tarihî birikim, somut olan kültür eserleri şiirlere sıkça konu edilmektedir. “Âşık tarzı şiirlerde de tarihî gerçeklerin ve coğrafi güzelliklerin yansıtıldığı şiirler özel bir yere sahiptir” (Durbilmez 2013: 173- 193). Oluşumsal yapısalcı yöntemle bakıldığında bu durum her âşığın şiiri için geçerlidir. Tarih ve coğrafyaya ait konular Çobanoğlu'nun şiirlerinde de sıkça işlenir. Bu konuda Çobanoğlu'nun “*Vilayetim Kars'a bir destanım var / Methiyeme layık her yanı*

Kars'ın / Çar hisar bedenli yüksek kaleli / Nice düşman görmüş her yanı Kars'ın” dörtlüğüyle başlayan destanı örnektir (Durbilmez 2014:311-313). Bu destanda Âşık Murat Çobanoğlu Kars'ın kültürel özelliklerini ve ürünlerini yine tasvirlerle zenginleştirerek dinleyiciye / okuyucuya sunmaktadır.

Âşıklık geleneğinde doğa ve canlılara, kâinata, hayvanlara sık yer verilir. Âşıklar, yaşadıkları ortamı ve hayat şartlarını eserlerine en iyi yansıtan sanatçılardır. “Çobanoğlu, şiirlerinin kurgusunda tabiat unsurlarını ve özellikle hayvan imgelerini dizelerine bilinçli bir şekilde nakşetmiş; duygu ve düşüncelerini somutlaştırmak adına tahayyül dünyasında teşkil etmiş olduğu hayallere şiirlerinde yer vermiştir” (Abalı 2021: 93). Yaşadığı yerin ekonomisini, geçim kaynaklarını, doğal yaşam şartlarını şiirlerinde gösteren Çobanoğlu'nun “Durma çalış çiftçi kardeş!” ayaklı şiiri de tarım yöresi olan Kars'ı yansıtan niteliktedir. Üslûp olarak nasihat içeren ve emir kipleriyle örülü bir yapıda olan şiir, doğaya ve tarıma dair tasvirler sunmaktadır (Durbilmez 2014: 323). Bu şiirde hem ekonomi ve coğrafyaya ait unsurlar yer almakta hem de bunlar üzerinden nasihatler verilmektedir. Toprağın, ormanın, fidanın kıymetli olduğu, onlara zarar verilmemesi gerektiğini de âşık ifade etmektedir. “Durma çalış çiftçi kardeş!” ifadesi de her dörtlüğün sonunda tekrarlanarak verilen nasihatler pekiştirilmiş ve emir kipi kullanılarak da dikkatlerin diri tutulması sağlanmıştır.

Âşık şiiri birçok devirde ve birçok şair aracılığıyla toplumsal eleştiriyi görev edinmiştir. Bulunulan toplumun gelenek ve göreneklerine sahip çıkarak, yabancı ve yanlış gördüğü her durumu eleştiren âşık, bu eleştiriyi yaparken oldukça sert olabilmektedir. Kendince doğruları olan toplumlar ve bu toplumun üyesi olan âşıklar, kendinden olmayanı karşısında görerek buradan eleştiri konusu çıkarmışlardır. Oluşumsal Yapısalcı yöntemin ortaya koyduğu toplum-şair/sanatçı/eser ilişkisi ve etkileşmesi en iyi bu başlıkta görülmektedir. Bu konuda Çobanoğlu'nun “Oğul babayı tanımaz” ayaklı şiiri güzel bir örnektir (Durbilmez 2014: 183). Bu şiirde Çobanoğlu, zamanın getirdiklerinden ve götürdüklerinden yakınmaktadır. Daha çok gençlik ima edilerek söylenen sözlerde toplumsal bir eleştiri ve yozlaşmanın dillendirilmesi görülmektedir. Bunlar ifade edilirken anlatıma güç katmak için bazı dizelerde istifham sanatından yararlanılarak sorular sorulmuştur. Şiirde babanın önemi de vurgulanmaktadır. Aslında her dörtlüğün sonunda “Oğul babayı tanımaz” ifadesi ile adeta bir şart ifadesi hissettirilmektedir. Oğul babayı tanımazsa ananın sözü geçmez; gece içki, gündüz kumar olur; o evde bereket olmaz; kız anaya hücum eder, şeklinde her dörtlükten bir anlam çıkmaktadır.

“Yediden yetmişine ha!” (Durbilmez 2014: 187) ayaklı şiirinde ise dinî duygular ile insanî bazı özellikler ağır basmaktadır. Doğruluk, dürüstlük, insanlık, ezan, Kuran gibi kavramlar etkileyici bir üslûpla işlenmiştir. “Ha” ünleminin tekrarlanmasıyla dinleyici / okuyucunun dikkati diri durulmak istenmiş, tekrar sanatı yapılarak da estetik değer artırılmıştır. Folklorun protesto işlevini (Başgöz 1996) de bu şiirde görmek mümkündür.

Dönemin âşıklarından bazıları *Almanya'ya entegre olmak isteyen işçileri oldukça olumsuz şekilde yargırlar* (Reinhard-Pinto; akt. Yavuz 2019: 38).

Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri...

Çobanoğlu ise bir şiirinde olumsuz yargılamadan çok üzüntü ve sitemini yansıtan bir eda içindedir. *Almanya sen babamı götürdün / Vakit geçti zaman oldu, dön baba! / Söz vermiştin çabuk döneceğim oğul / Işık günler zindan oldu, dön baba!* (Durbilmez 2014: 249) dörtlüğüyle başlayan bu şiirde gurbet temasını ve gurbetin sebep olduğu duyguları görmek mümkündür.

SONUÇ

Âşıklık geleneğinin son devirdeki önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Murat Çobanoğlu ve bazı şiirleri bu çalışmaya konu olmuştur. Oluşumsal Yapısalcı yöntem ışığında bir inceleme ortaya konulmuştur. Buna göre öncelikle anlama aşaması başlığı altında Çobanoğlu'nun şiirlerinden örnekler verilerek yapı özellikleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın büyük bölümünü oluşturan açıklama aşaması başlığı altında ise Kars Yöresi hakkında bilgiler sunulmuş; sosyal, fizikî çevre gibi özellikler âşıklık geleneği ile ilişkilendirilerek ortaya konulmuştur.

Kars Yöresi Âşıklık Geleneği denildiği zaman ilk akla gelenlerden birisi Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi'dir. Âşıklar Kahvesi olgusu, "Kars Yöresi Âşıklık Geleneği"nde büyük yer tutmaktadır. Bu tarz kahvehaneler başka bölgelerde ve şehirlerde de vardır. Fakat Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi, Murat Çobanoğlu'nun başarısı, şöhreti ve yörede güçlü bir geleneğin olmasından kaynaklı daha çok bilinmektedir, denilebilir.

Âşık Murat Çobanoğlu bu kahvehanenin kuruculuğunu ve uzun yıllar işletmeciliğini yapmıştır. Dolayısıyla onun hakkında bilgi edinmek ve şiirlerini incelemek için âşığı bu icra ortamından bağımsız olarak düşünmemek gerekir. Bu anlayış çerçevesinde Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi hakkında araştırmacıların önemli tespitleri aktarılmış ve yorumlanmıştır.

Çobanoğlu'nun âşıklık geleneğindeki yerinden bahsedilerek işlediği konular hakkında bilgiler verilmiş bu konular örneklendirilmiştir. Âşık Murat Çobanoğlu'nun şiirlerinde genellikle ekonomi, ziraat, tabiat ve canlılar, tarih ve coğrafya gibi konuların işlendiği tespit edilmiştir. Âşığın toplumsal eleştirilerde bulunduğu şiirleri de vardır. Âşık, geleneğe uygun şiirler söylemiş hem şeklen hem içerik olarak geleneğin dışına çıkmamıştır. Geleneğin aradığı özelliklerin çoğunu bünyesini bulandıran Âşık Murat Çobanoğlu, Kars yöresi âşıklarının genel üslubunu ve işlediği konuları kendi şiirlerine de yansıtmıştır. Onun şiirlerine bakıldığında yöre insanının konulara, toplumsal olaylara ve sorunlara bakış açısını görmek mümkündür.

Âşık Murat Çobanoğlu'nun icra ortamları ve sanatını oluşturan unsurlar Kars yöresi Âşıklık geleneği hakkında da bilgi vermesi açısından önemlidir. Kars yöresinde âşıklık geleneği, gücünü Murat Çobanoğlu'ndan almamıştır. Tarihsel süreç içinde bakıldığında yörenin sözlü kültürünün öteden beri güçlü olduğu görülmektedir. Tarım ve hayvancılığın gelişmiş olması da sözlü kültürün gelişmesinde etkilidir. Örneğin; tarımın geliştiği yerde halk takvimi, halk bilgisi de gelişmektedir. Hayvancılıkla meşgul olan kişilerin hayvanlarla ilgili birtakım tören ve ritüeller gerçekleştirilmesi de sözlü kültürün gelişmesine katkı sağlayan etkenlerdendir. İnsanlar gerek tarlada çalışırken gerekse boş vakitlerinde sözlü

kültür ürünlerine daha çok vakit ayırabilmektedir. Gelişmiş sözlü kültürle yaşayan yöre insanı soğuk kış akşamlarında da sözlü ürünleri birbirine aktarabilmektedir. Bu etkileşim içinde sözlü ürünlerin çeşitliliği artmış, âşıklık geleneği de bu güçlü sözlü kültür ortamında kendine geniş bir icra ortamı bulmuştur. Bu çalışmada verilen örnekler bu zeminde değerlendirilmiştir. İncelenen şiirlerde Kars ili, o yörenin birtakım özellikleri ve kültüre ait unsurlar belirgin bir biçimde göze çarpmaktadır. Bu durum, şiirin toplumu her yönüyle yansıtması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- ABALI, İ. (2021), “Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirlerinde Hayvan İmgesi”, *Aras Havzası Uleması ve Tarihi Şahsiyetleri*, (ed. Alma vd.), s.73-97, Hiper yayın, İstanbul.
- ALPTEKİN, A.B. (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ALTINKAYNAK, E. (2015a), *Çobanoğlu Âşıklar Kahvesi Derlemeleri-I*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.
- ALTINKAYNAK, E. (2015b), *Kars Halk Âşıkları*, Ardahan Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- ALTINKAYNAK, E. (2019), “Âşık Bahattin Yıldızoğlu'nu Anlamak”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S. 44, Winter-2019, s. 241-251.
- ASLAN, E. (1978), *Doğu Anadolu Saz Şairleri*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- ASLAN, E. (2007), *Çıldırli Âşık Şenlik, Hayatı Şiirleri Karşılaşmaları Hikâyeleri*, Maya Akademi, Ankara.
- BAŞGÖZ, İ. (1996), “Folklorun Beşinci İşlevi: Protesto”, *Folkloristik: Umay Günay Armağanı*, Feryal Matbaacılık, Ankara.
- DURBİLMEZ, B. (1997), “Karslı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Saraç İbrahim ile Güneş Sultan Hikâyesi”, *Erciyes*, S. 235, 17-32, Kayseri.
- DURBİLMEZ, B. (2005), “Âşık Murat Çobanoğlu (1940-2005)”, *Millî Folklor*, 9 / 66, s.119-122.
- DURBİLMEZ, B. (2006a), “Sarıkamış ve Yöresi Âşık Tarzı Kültür Geleneği”, *Folklor ve Etnoğrafya Beynelhalq Elmi Jurnal / Folklore and Ethnography International Scientific Journal*, S. 9, s.42-51.
- DURBİLMEZ, B. (2006b), “Somut Olmayan Kültür Mirası: Halk Hikâyeciliği ve Kars Yöresi Âşıkları” *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri / Turkish Folk Narratives from Myth to Meddaha International Symposium*, s. 341-364, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara.
- DURBİLMEZ, B. (2007), *Ozan Gürbüz Değer, Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler*, Kültür Ajans Yayınları, Ankara.
- DURBİLMEZ, B. (2008), *Âşık Edebiyatı Araştırmaları-Taşpınarlı Halk Şairleri*, Ürün Yayınları, Ankara.

Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri...

- DURBİLMEZ, B. (2010), “Âşıklık Geleneklerinde Saz”, *Millî Folklor*, 11 / 85, s.148-158.
- DURBİLMEZ, B. (2013), “Tarihî Gerçeklerin Âşık Edebiyatına Yansıması Bağlamında Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Mücahitleri”, *Folklor / Edebiyat*, C. 19, S. 76, s.173-193.
- DURBİLMEZ, B. (2014), *Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı-Sanatı ve Eserleri*, Kardeşler Ofset, Kayseri.
- DURBİLMEZ, B. (2016), *Âşık Hasretî'nin Atışma Sanatı Üzerine Bir İnceleme*, Lâçin Yayınları / Bizim Büro Matbaası, Ankara.
- DURBİLMEZ, B. (2017), *Gelenekli Türk Anlatıları-1*, Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul.
- DURBİLMEZ, B. (2018a), *Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DURBİLMEZ, B. (2018b), “Türkiye Sahası Âşık Edebiyatında ‘Ayak’ Terimleri, Sorunlar ve Öneriler”, *Yeni Türkiye / Türk Dili Özel Sayısı-I*, 24/99, s.155-165.
- DURBİLMEZ, B. (2019), *Derviş Tarzı Türk Edebiyatı ve Sıdkı Baba Dîvânı*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- DURBİLMEZ, B. (2019b), *Türk Kültür Coğrafyası, Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları*, Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul.
- DURBİLMEZ, B. (2020a), *Âşık Edebiyatında Şiir Sanatı- Hasretî'den Örneklerle*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DURBİLMEZ B. (2020b), *Âşık Türkmenoğlu Hayatı, Sosyo-Kültürel Çevresi, Âşık Edebiyatındaki Yeri, Şiir Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERDENER, Y. (2019), *Kars'ta Çobanoğlu Kahvehanesi'nde Âşık Karşılaşmaları Âşıklık Geleneğinin Şamanizm ve Sufizmle Olan Tarihsel Bağları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- GÜNAY, U. (2011), *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- HEZİYEVA, S. (2010), “Kars Âşıklık Geleneği ve Badeli Âşık”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 44, s. 211-225, Erzurum.
- KANTARI, H. (1977), *Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları*, Demet Matbaacılık, Ankara.
- KAYA, D. (2010), *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- LUCIEN, G. (2005), *Roman Sosyolojisi*, (çev. Ayberk Erkay), Birleşik Yayınevi, Ankara.
- ÖZARSLAN M. (2001), *Erzurum Âşıklık Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÖZBEY, Ö. (2015), *Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu Merkezinde Âşıklık Geleneği ve Medya İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- REINHARD, U.; Pinto, Tiago de O. (2019), *Türk Âşık ve Ozanları* (çev. Elif Damla Yavuz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

- ŞAHİN, S. (2013), *Ozanlık Gelenekleri ve Doğulu Saz Şairleri*, Ürün yayınları, Ankara.
- WELLEK, R.; Austin W. (2001), *Edebiyat Teorisi*, (çev. Ömer Faruk Huyugüzel), Akademi Kitabevi, İzmir.
- YEŞİLYURT, Ş. (2016), “Sarıkamış Destanı’nın Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında İncelenmesi”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, C. 31, S. 31, s. 157-174.